

mi le-a oferit în vederea îmbunătățirii sale, și profesorului Arthur Schlessinger Jr. de la Harvard care a citit majoritatea capitolelor și a propus modificări însemnate. Firește, nici unul dintre acești critici nu poartă răspunderea pentru neajunsurile tezei mele sau pentru detaliile de conținut.

REINHOLD NIEBUHR

New York City
Ianuarie 1952

CAPITOLUL I

ELEMENTUL IRONIC ÎN CAZUL AMERICII

1

Înțelegem cu toții semnificația limpede a conflictului mondial în care suntem implicați. Apărăm libertatea de tiranie și încercăm să protejăm dreptatea împotriva unui sistem a cărui promisiune inițială de izbăvire printr-un act de justiție superioară a fost transformată, în chip diabolic, în nedreptate și cruzime. Acest înțeles evident este analizat pentru noi în fiecare cotidian, iar diferitele sale fațete ne sunt elucidate cu ocazia fiecărui discurs de la festivități de deschidere sau de absolvire. Nu este mai puțin adevărat că a început să se banalizeze. Totuși, această semnificație, deși clară, nu este și completă.

Suntem, de asemenea, conștienți că în această înfruntare este prezent și un element tragic care nu se potrivește cu ceea ce considerăm evident. Ar putea exista oare o dilemă tragică mai clară decât cea cu care se confruntă civilizația noastră? Deși conștientă de virtutea ei, trebuie totuși să dețină bombe atomice gata de a fi folosite pentru a preveni o posibilă conflagrație mondială. De fapt, prin această amenințare a utilizării armei nucleare conflictul poate că devine și mai greu de evitat, dar, în ciuda acestui spectru, nu se poate să renunțăm la ea. Mai mult, dacă ar fi să izbucnească acest conflict, lumea necomunistă ar fi într-un pericol de a se autodistrage

ca și cultură morală în timpul efortului de a se proteja din punct de vedere fizic. Pentru că nimeni nu poate fi sigur că un război câștigat prin utilizarea acestor mijloace moderne de distrugere în masă ar lăsa suficientă substanță fizică și morală pentru a reclădi o civilizație, atât dintre învingători, cât și dintre învinși. Cei care ar birui s-ar confrunta, de asemenea, cu problema „imperială” a exercitării forței în termeni globali dintr-un singur centru de putere, atât de dominant și de incontestabil încât ordinea mondială pe care ar emana-o ar încălca în mod cert standardele fundamentale ale justiției.

O astfel de dilemă tragică este un aspect impresionant al contemporaneității noastre. Dar elementele tragice prezente în istoria noastră actuală nu sunt la fel de însemnate precum cele ironice. Tragedia pură provoacă lacrimi de admirație și compasiune pentru eroul care este dornic să aibă parte de o moarte neînfricată sau să-și asume culpa în numele Binelui nobil. Ironia însă provoacă râsul și, mai apoi, un act de înțelegere, deoarece implică absurdități comice care încetează să mai fie absurde atunci când sunt înțelese pe deplin. Era noastră conține ironie pentru că atâtea visuri ale națiunii noastre au fost respinse într-un mod crud de istorie. Năzuințele noastre către o virtute pură se risipesc în momentul în care dovedirea virtuții de responsabilitate în fața unei comunități de națiuni se face numai prin asumarea vinei utilizării bombei atomice. Mai mult, ironia este amplificată de eforturile frenetice ale unora dintre idealștii noștri de a scăpa acestei crude realități imaginându-și planurile unei ordini mondiale ideale care nu ar avea nici un fel de însemnătate nici pentru pericolele cu care ne confruntăm acum și nici pentru obligațiile noastre cele mai presante.

Visurile noastre de a aduce întreaga istorie a omenirii sub controlul voinței umane este respinsă în mod ironic de faptul că nici un grup de idealști nu poate mișca tendințele istoriei către mult doritul țel de pace și dreptate. Forțele care ni se opun în această

dramă istorică au o putere și o persistență ce ne depășesc bănuiele. Chiar națiunea noastră, întotdeauna un simbol viu al atitudinilor caracteristice culturii burgheze, este mai puțin eficace în a face ceea ce vrea acum, în momentul deținerii celei mai mari puteri, decât era la începuturile sale. La o vârstă fragedă era mai în siguranță în propria ei lume decât este acum, la maturitate, într-o lume mai largă. Tendința dramei istorice crește mai rapid decât forța celui mai puternic om sau a celei mai puternice națiuni.

Starea frustrării noastre istorice devine de două ori mai ironică prin faptul că puterea de a nu asculta cele mai prețioase speranțe ale noastre provine dintr-un crez politico-religios diabolic ale cărui concepții despre modalitatea de a scăpa de ambiguitatea puterii și slăbiciunii omului sunt chiar mai naive decât ale noastre. Comunismul crede, de exemplu, că este posibil ca omul, la un anumit moment al istoriei, să facă „saltul din domeniul necesității în domeniul libertății”. Cruzimea comunismului derivă parțial din pretenția absurdă că mișcarea comunistă se situează, față de noi, de cealaltă parte a acestui salt și are puterea de a stăpâni cursul istoriei. Cruzimea se datorează în parte și frustrării acestor cârmuitori comuniști ai istoriei în momentul în care descoperă că „logica” istoriei nu se conformează planurilor lor. Am putea fi tulburați de gândul că unele dintre visurile noastre de a gestiona istoria ar fi putut să provoace cruzimi similare dacă ar fi prins viață. Din fericire însă nu a existat nici un program prin care să înzestrăm cu putere politică efectivă elita noastră de posibili regi-filozofi și savanți.

Încrederea omului modern în puterea pe care o are asupra destinului istoric a determinat o respingere a oricărei concepții mai vechi cu privire la prezența unei providențe atotstăpânitoare în istorie. Încrederea omului modern în propria virtute a cauzat totodată o respingere fără echivoc a concepției creștine cu privire la ambiguitatea virtuții umane. În lumea liberală, răul din natură și istoria omenirii s-a datorat unor instituții sociale sau ignoranței, sau oricărui alt

defect conciliabil din firea sau mediul omului. Doctrina comunistă este din nou mai explicită, și de aceea și mai periculoasă. Atribuirea originii răului instituției proprietății. Abolirea acestei instituții de către comunism îi permite așadar uneia dintre cele mai mari concentrări de putere din istoria lumii să-și reclame într-un mod ridicol deculpabilizarea. Această rafinare a răului din revendicări nevinovate este suficient de ironică, dar ironia este amplificată de faptul că așa-numita lume liberă trebuie să poarte aceeași vină pentru a preîntâmpina pericolul comunismului. În fine, faptul că Statele Unite sunt cel mai puternic stat din rândul națiunilor libere duce ironia la cel mai înalt grad al său, deoarece toate iluziile culturii liberale au atins în America un nivel deosebit chiar în timp ce puterea sa a luat proporții fenomenale.

Acum o jumătate de secol nu eram doar inocenți în privința vinei iresponsabilității, ci aveam o versiune religioasă a destinului național care interpreta înțelesul ființei noastre naționale drept încercarea lui Dumnezeu de a construi un nou început în istoria umanității. Acum suntem afundați în responsabilități în întreaga lume, iar slăbiciunea ne-a devenit putere. Cultura noastră știe puține despre utilizarea și abuzul puterii, dar trebuie să folosim puterea în de-a lungul pământului. Idealiștii noștri sunt împărțiți între cei care ar renunța la responsabilitățile puterii de dragul păstrării purității sufletelor noastre și cei care sunt gata să acopere orice ambiguitate dintre bine și rău în ceea ce privește acțiunile noastre printr-o insistență frenetică asupra faptului că orice măsură luată pentru o cauză bună trebuie să fie, fără doar și poate, virtuoaasă. Întreprindem și trebuie să întreprindem acțiuni riscante din punct de vedere moral pentru a ne proteja civilizația. Trebuie să ne exercităm puterea. Dar nu se cuvine nici să credem că o națiune este capabilă să fie perfect dezinteresată în exercitarea puterii ei, nici să tolerăm anumite grade de interes și pasiune care corup dreptatea după care ne legitimăm exercițiul puterii. Comunismul este o lecție puternică

și contează în a arăta consecințele monstruoase ale suficienței morale atunci când este vorba despre utilizarea unor mijloace îndoelnice pentru țeluri ce se presupun a fi bune.

Natura ironică a conflictului nostru cu comunismul se învârtă uneori în jurul relației dintre putere, pe de o parte, și justiție și virtute, pe de altă parte. Comuniștii folosesc puterea fără scrupule pentru că trăiesc cu iluzia că finalitatea ideală și fără echivoc concepută de ei justifică o asemenea utilizare. Propria noastră cultură este la rândul ei schizofrenică în ceea ce privește subiectul puterii. Câteodată, pretinde că o societate liberală constă într-o armonie a intereselor absolut rațională. Uneori, atinge o formă tolerabilă de justiție printr-o echilibrare atentă a puterilor și energiilor din societate, cu toate că nu dispune de o filozofie conștientă pentru a justifica politicile guvernării. Alteori, se apropie de o combinație curioasă între cinism și idealism, care caracterizează chiar comunismul, și este pregătită să utilizeze fără scrupule orice mijloc pentru a-și atinge țelul dorit.

Chestiunea „materialismului“ conduce la consecințe deopotrivă ironice în dezbateră și disputa pe care o avem cu comunismul. Comuniștii sunt niște materialişti filozofici consecvenți care cred că mintea este rodul materiei iar cultura este produsul forțelor economice. Poate că nu dau dovadă de materialism în sens filozofic pe cât ar pretinde, pentru că sunt prea hegelieni pentru a fi materialişti mecaniciști. Au ideea unei „dialectici“ sau „logici“ care există atât în natură cât și în istorie, ceea ce înseamnă că o structură rațională a semnificației, a înțelesului traversează întreaga realitate. În ciuda accentului constant plasat pe „demnitatea umană“ în propria noastră cultură liberală, predilecția ei predominant naturalistă determină în mod frecvent perspective asupra naturii umane în care demnitatea umană nu este foarte clară.

Se presupune de multe ori că natura umană poate fi manipulată prin metode analoage celor utilizate în natura fizică. Mai mult, se consideră prestabilit faptul că țelurile cele mai înalte ale vieții pot

fi realizate de-a lungul existenței istorice a omului. Această încredere conduce la viziuni utopice asupra posibilităților istorice, pe de o parte, și la concepții mai degrabă materialiste cu privire la scopurile omului, pe de altă parte. Toate noțiunile de nemurire sunt respinse ca dorințe deșarte. Această repudiere implică de obicei o indiferență față de tensiunea din existența umană care este creată de faptul că „avem posibilități care ne depășesc puterea de înțelegere“ și că fiecare individ sensibil este legat de o structură a înțelesului care nu este niciodată împlinită în condițiile vicisitudinilor istoriei contemporane.

Ironia care încununează această dezbatere despre materialism se găsește în imensa preocupare a culturii noastre tehnice cu problema dobândirii securității fizice în fața primejdiilor din natură. Din moment ce națiunea noastră a ridicat această preocupare la un grad mai înalt de consistență decât pe oricare alta, atunci firește că suntem mai adânc implicați în această ironie. Oratorii noștri pretind oroare față de crezul comunist al „materialismului“, dar, pe lângă comuniștii care au eșuat atât de jalnic în ridicarea standardelor generale ale bunului trai, noi suntem mai degrabă cei care au pus cu succes în practică materialismul ca un crez care chiar funcționează.

Între timp, suntem atrași într-o situație istorică în care paradisul securității noastre interne este agățat de un iad al insecurității globale; iar convingerea că o compatibilitate perfectă între virtute și prosperitate, pe care am moștenit-o de la înaintașii noștri calviști și jeffersonieni, este contestată de realitățile crude ale istoriei. Căci sentimentul nostru de responsabilitate față de o comunitate mondială de dincolo de granițele noastre este o virtute chiar dacă derivă parțial dintr-o înțelegere prudentă a propriilor noastre interese. Dar această virtute nu ne garantează liniștea, confortul sau prosperitatea. În schimbul responsabilităților globale pe care le îndurăm, suntem mai săraci. Iar împlinirile dorințelor ne sunt amestecate cu frustrări și insulte.

Ironia din situația noastră istorică derivă câteodată din accentul neobișnuit pe care cultura noastră îl plasează pe valoarea și demnitatea individului și pe libertatea acestuia ca o valoare fundamentală a vieții. Prețuitele noastre valori ale individualismului sunt destul de reale; iar noi suntem îndreptățiți să preferăm moartea în locul desființării lor. Dar exaltarea individului ne pune în niște contradicții foarte ironice. Pe de o parte, cultura noastră nu apreciază individul chiar atât pe cât pretinde; pe de altă parte, dacă dreptatea trebuie păstrată, iar supraviețuirea ne trebuie asigurată, nu putem prezenta libertatea individuală necondiționată drept un capăt de viață, așa cum afirmă propria noastră ideologie.

O cultură care este atât de puternic influențată atât de concepte științifice, cât și de iluzii tehnocratice este constant tentată să anuleze sau să eclipseze individul ca atare. Schemele de gestionare a naturii umane implică de obicei negarea „demnității omului“ prin neglijarea sursei majore a acesteia, anume libertatea fundamentală și capacitatea sa de autodeterminare. Această negare este și mai greu de evitat deoarece analizele științifice ale acțiunilor și evenimentelor umane sunt obligate să se concentreze asupra relațiilor dintre cauzele anterioare și întâmplările ulterioare. Fiecare acțiune umană poate fi explicată, la suprafață, printr-o cauză certă sau un complex de cauze. Domeniul libertății care îi permite individului să ia o decizie înăuntrul, deasupra sau dincolo de presiunea secvențelor cauzale depășește sfera analizei științifice. Mai mult, recunoașterea propriei realități introduce un element impredictibil și incalculabil în secvența cauzală și de aceea devine complicată pentru orice calcul științific. Culturile științifice sunt, așadar, obligate să tindă către determinism. Variatele determinisme sociologice sunt întărite de expertizele obișnuite pe care le oferă psihologii cu privire la sufletul omului, pentru că atestă faptul că instrumentele lor științifice nu sunt capabile să descopere acel centru integral, autotranscendental al personalității, care este înlăuntrul și totuși deasupra tendințelor

naturii și timpului și pe care religia și poezia îl consideră de la sine înțeles¹.

Mai mult, este dificil pentru o disciplină, indiferent dacă filozofică sau științifică, dar care operează așa cum trebuie cu concepte generale, să judece drept sarea și piperul unicității individului. Individul unic și de neînlocuit, cu ale sale

Gânduri greu de adunat

Într-un singur fapt,

Capricii care-au răzbătut prin vorbe și-au scăpat.

(BROWNING)

cu trecutul său personal și cu propriul amestec specific de speranțe și temeri, poate fi conturat de poet. Artistul-romancier poate arăta că personalitatea sa nu este doar unică, ci și subiectul unei infinite variații din multele sale interacțiuni cu alți indivizi; dar toate acestea nu își au locul într-o relatare pur științifică a treburilor oamenilor. În astfel de expuneri individul complică lucrurile.

Dacă gândirea academică a unei culturi științifice tinde să ascundă misterul unicității și libertății individului, formele sociale ale unei societăți tehnice pun în pericol în mod frecvent realitățile

¹ În cuprinzătorul său studiu empiric asupra personalității umane, Gardner Murphy sugerează cu finețe limitele empirismului în a trata eul. El afirmă că: „Noi nu dorim să negăm posibilitatea propusă de James Ward, anume că orice conștiință este colorată de personalitate... Cu atât mai puțin ne dorim să încercăm să respingem întrebarea filozofică, încă fără răspuns, dacă procesul experimentării necesită existența unui subiect nonempiric... Nimic nu ar putea fi de câștigat dintr-o soluție de tipul tăierii nodului gordian în cazul unei probleme atât de întortocheate. Ne preocupă doar întrebarea imediată: ar trebui cel care studiază personalitatea să postuleze, în actualul stadiu de cercetare, o entitate nonempirică distinctă de organism și de reacțiile sale perceptuale?... La această întrebare restrânsă un răspuns negativ pare indicat“. Gardner Murphy, *Personality [Personalitate]*, p. 491. Bineînțeles că nu poate fi o „entitate nonempirică“, dar poate fi o entitate care să nu poată fi izolată prin tehnici științifice.

vieții sale. Sentimentul colectiv de apartenență realizat mecanic în marile noastre centre urbane este contrariul comunității autentice, deoarece comunitatea se întemeiază pe relații interpersonale. În cadrul acestora, individul devine în cea mai mare măsură el însuși atunci când viața sa pătrunde organic în viețile celorlalți. Astfel, teoria și practica noastră tind să intre în contradicție cu crezul nostru.

Dar, dacă gândirea academică neagă în mod frecvent crezul nostru individualist, practica socială este de multe ori mai bună decât acest set de convingeri. Dreptatea instituită în societatea noastră a fost atinsă nu prin individualism pur, ci prin acțiune colectivă. Ne-am echilibrat puterea socială colectivă cu puterea socială colectivă. Pentru a izbândi împotriva dușmanului nostru comunist trebuie să continuăm să ne angajăm în vaste acțiuni îndrăznețe colective, să ne supunem unei ordini naționale și internaționale de mare perspectivă și trebuie să moderăm extravaganta propriei noastre teorii prin sobrietatea practicii. Mulți tineri care au fost asigurați că doar individul este cel care contează între noi au murit pe câmpuri de luptă din străinătate. Am fost supuși acestei respingeri ironice a prețuitului nostru crez pentru că el însuși este prea individualist pentru a măsura dimensiunea socială a existenței umane și prea optimist pentru a determina primejdiile la adresa dreptății care există în orice comunitate, mai ales în cea internațională.

Este necesar să fim mai înțelepți decât crezul nostru dacă vrem să supraviețuim în lupta împotriva comunismului. Din fericire, deja am fost ceva mai buni în practică decât în ceea ce privește dogma noastră cvasioficială. Dacă nu am fi fost, nu am fi avut parte de o comunitate atât de autentică și de o justiție atât de tolerabilă pe cât am reușit să obținem în realitate. Dacă etosul dominant al unei culturi burgheze s-a lăsat pradă unor iluzii periculoase cu privire la posibilitățile de gestionare a destinului istoric al omului în totalitatea sa, am fost din fericire și într-un mod ironic salvați de consecințele nefaste ale acestei amăgiri datorită unor factori